

İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü

Week 5: Asya Hunları ve Akhunlar (Eftalitler)

PROF. DR. YILDIZ DEVECİ BOZKUŞ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

EĞİTİM BİLİMLERİ FAKÜLTESİ

ASYA HUN İMPARATORLUĞU (M.Ö. 221 - M.S. 439)

- Türklerin kurduĐu ilk devlet Asya Hun imparatorluĐudur.
- Orta Asya tarih sahnesinin ilk büyük imparatorluĐudur.
- Hunların tarih sahnesine kesin çıkışlarının tarihi belli olmamakla birlikte, efsaneyle karışık yazılan Çin kayıtlarında M.Ö. 2255'lere dayanır.

ASYA HUN İMPARATORLUĞU (M.Ö. 221 - M.S. 439)

- Adı bilinen ilk Hun hükümdarı (Şan-yü) Tou-man'dır (M.Ö. 221-209).
- Onun döneminde Çinliler Hunları yenerek Kuzeybatı Çin'den çıkarmışlardır.
- Bu durum Orhun, Selenga, Onon ve Ongin gibi ırmakların havzalarında, yani Ötüken ve Moğolistan coğrafyasında Hunların nüfus olarak güçlenmelerine sebep olmuş, gelecekteki büyük imparatorluğun temeli atılmıştır.

ORTA ASYA'NIN EN BÜYÜK İMPARATORLUĞU: ASYA HUN İMPARATORLUĞU

- M.Ö. 174 yılında Mete'nin ölümünden sonra oğlu Chi-yü (M.Ö. 174-160) zamanında da devam etmiştir.
- Onun oğlu Chün-ch'en (M.Ö. 160-126) döneminin ilk yirmi yılında Hun üstünlüğü sürmüş, ancak daha sonra onun ve diğer devlet adamlarının başarısız yönetimi yüzünden ülkede huzursuzluklar baş göstermiştir.
- Çinlilerin entrikalarıyla birlikte üst üste yenilgiler başlamıştır.
- Bu süreçte Çinliler Batı Türkistan'ın diğer halklarıyla (Yüe-chihlar, Wu-sunlar) temas geçmişler ve Hunlara karşı ittifak yapmışlardır.
- Çin'e karşı askeri üstünlüklerini M.Ö. 119 yılında kaybeden Hunların mücadelesi devam etmiştir.
- M.Ö. 56 yılına kadar bağımsızlıklarını korumuşlardır.

HUN HÜKÜMDARI HO-HAN-YE

- M.Ö. 56 yılında başa geçen Hun hükümdarı Ho-han-ye'nin, devlet toplantısında ülkesindeki kötü durumdan kurtulmak için tek çarenin Çin'deki Han hanedanına bağlanmak olduğunu dile getirmesi üzerine büyük bir tartışma ortaya çıktı.
- Bağımsızlık taraftarları, Chih-ch'i liderliğinde Batı Türkistan'a göç ederek orada ayrı bir devlet kurdularsa da, üzerlerine gönderilen kalabalık Çin ordusu karşısında yenildiler ve tarih sahnesinden çekildiler (M.Ö. 36).

İKİYE BÖLÜNME: KUZHEY VE GÜNEY HUN DEVLETLERİ

- Çin'e bağlanmayı reddeden Kuzey Hun Devleti, bağımsız bir şekilde varlığını sürdürüyordu.
- Ancak, çıkan kıtlıklar yüzünden Kuzey Hunları ekonomik zorluklarla karşı karşıya kaldılar.
- Bunu bazen Çin'e karşı akınlar düzenleyerek çözümlenmeye çalıştılar.
- Hükümdarları Wu-ta Şanyü, M.S. 52'de bir ara Çin'in himayesini kabul etti ise de, kendisinden sonra gelenler durumu toparladılar.
- Maveraünnehir'e kadar sefer düzenleyerek güçlerini ayakta tuttular; Semerkand kralının oğlunu rehin almayı başardılar.
- Arkasından Çin'deki Han İmparatorluğu'na karşı harekete geçtiler.
- Onların akınları karşısında bir şey yapamayan Çinliler barış istemek zorunda kaldılar.

AK HUN DEVLETİ (367-557)

- Ak Hunlar, tarih kaynaklarında Eftalitler olarak da bilinirler.
- M.S. 350'li yıllardan sonra Juan-juan Devleti'ne bağlı Hun kalıntısı Uar ve Hun adlı iki Türk kabile grubu Altaylar havalisindeki yerlerini terk ederek Güney Kazakistan bölgesine gelmiştir.
- Burada yaşayan daha önceden gelmiş olan Hun kitlelerini Avrupa'ya yönlendirmişlerdir.

AK HUN DEVLETİ (367-557)

- Güneye yönelerek Afganistan'ın Toharistan civarına geldiler (367).
- Maverâünnehir ve Çu havalisini ele geçirmişlerdir.
- Arkasından hâkimiyetlerini Hazar Denizi doğusu ve güneyine kadar genişletmişlerdir.
- Onların ilk hücumları neticesinde Sasanî İmparatorluğu büyük sarsıntı yaşadı ise de, daha sonra iki ülke arasında barış yapılmıştır.
- 359 yılında Amid'i (Diyarbakır) kuşatan İran ordularının yanında yardımcı olarak Ak Hun kuvvetleri de bulunmuştur.
- 420 yılından sonra Ak Hun-Sasanî ilişkileri yeniden bozulmuştur.
- Ak Hunların Eftal (Abdel) hanedanından Kün-han, İran'ın iç işlerine karışarak nüfuzu altına aldığı veliaht Firuz'u Sasanî hükümdarı yaptı (459). Daha sonra Kuzey Hindistan istikametine yönelip, Gupta Devleti'ni dağıttı (470 dolayları).
- Ancak, Sasanî Devleti üzerine Ak Hun baskısı durmuyordu.
- 484 yılında Ceyhun Nehri kıyılarında mağlup edilen Sasanîlerin Herat bölgesi Ak Hunların eline geçmişti. Bundan sonraki devirlerde Sasanîlerin iç işlerine karışan Ak Hunlar, Şah Kubad'ın yeniden tahta çıkmasını sağladılar.

AK HUN DEVLETİ (367-557)

- Çin'den çıkarak Akdeniz dünyasına kadar ulaşan ipek Yolu'nun en önemli kesimi Ak Hun Devleti topraklarındaydı.
- Bazı kaynaklara göre Ak Hunlar keçeden yapılmış veya ipekten elbiseler giyiyorlar, çadırlarda oturuyorlardı.
- Ak Hunlar yaşadıkları coğrafi mevki bakımından Budist ve eski İran sanatlarından etkilenmişlerdi.
- Ak Hun sikkelerinde inci dizisi motiflere, insan portrelerine ve ay-yıldız gibi tasvirlerle rastlanır.

KAYNAKÇA

- Durmuş, İ. (2017). Türk Adının Ortaya Çıkışı, Anlamı ve Yayılışı. Gazi Akademik Bakış, 10(20), 37-47.
- Zerrin Günal, İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü, Nobel Yayınları, 2006.
- Orta Asya Türk Tarihi, Prof.Dr. Ahmet TAŞAĞIL, Yrd.Doç.Dr. M. Bilal ÇELİK, Doç.Dr. İlyas KEMALOĞLU, Prof.Dr. İsmail AKA, Prof.Dr. Mehmet ALPARGU, Prof.Dr. Ahmet KANLIDERE, Editör: Ahmet KANLIDERE, Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2013.
- Ahmet TAŞAĞIL vd., Orta Asya Türk Tarihi (Edt. Ahmet Kanlıdere), Anadolu Üniv. Yay., Eskişehir, 2013.
- Çandarlıoğlu, G. (2003). İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, pp.76-80.
- Bedirhan, Y. (2019). İslâm Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü. Eğitim Yayınevi, pp.155-160.
- Peter B. Golden, Türk Halkları Tarihine Giriş, Çev: Osman Karatay, Ötüken Yay., 1992, pp. 105-115.
- Peter B. Golden, Türk Halkları Tarihine Giriş, Çev: Osman Karatay, Ötüken Yay., 1992, pp. 243-272.
- Yaşar Bedirhan, İslam Öncesi Türk Tarihi ve Kültürü, Nobel Yay., 2011, Ankara, pp.168-174.
- Muharrem Kesik, İlk Türk İslam Devletleri Tarihi, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- İsmail Güven, İslam Öncesi Türk Kültürü ve Tarihi Ders Notları, 2020.
- Muahmmed Şahin, Türk Tarihi ve Kültürü, Okutman Yay., Ankara, 2010.